CÂT DE „SLAVĂ” ESTE MORFOLOGIA FLEXIONARĂ A LIMBII ROMÂNE?

MARTIN MAIDEN

University of Oxford Research Centre for Romance Linguistics
martin.maiden@mod-langs.ox.ac.uk

Cuvinte-cheie: *română*; *slavonă*; *bulgară*; *împrumut*; *contact*; *morfologie.*
Key-words: *Romanian*; *Slavonic*; *Bulgarian*; *borrowing*; *contact*; *morphology.*

Într-un articol apărut în 2017 în revista *Zeitschrift für romanische Philologie*, Mark Elson pledează în favoarea unei influențe „mediobulgare” asupra organizării morfologice a limbii române. Este vorba de un tip de influență diferit de cazurile tradițional recunoscute, întrucât implică scheme de distribuție paradigmatică *abstracte*, lipsite de conținut semantic sau funcțional concret. Un asemenea împrumut abstract nu pare să fi fost observat până acum în studiile despre contactul lingvistic şi de aceea datele relative merită să fie supuse unui scrutin minuțios.

Lingvistul american se opreşte în particular asupra două rezultate anomale ale iotacizării în istoria verbului românesc. Limitându-se (din motive greu de înțeles, dat fiind că fenomenul priveşte şi consoanele [n] şi [l])[1] la iotacizarea dentalelor finale, el subliniază faptul că rezultatul aşteptat, care se întâlneşte la persoana întâi singular prezent, şi la subjonctivul de persoana a treia, nu apare însă şi la persoana a treia plural de prezent. Evoluția presupusă se poate rezuma în felul următor (1):

(1)

latina			
1SG.PRZ.IND	3SG.PRZ.IND	3PL.PRZ.IND	3SG/PL.SBJV
AUDIO	AUDIT	AUDIUNT	AUDIA(N)T
SENTIO	SENTIT	SENTIUNT	SENTIA(N)T
faza „proto-romanică”			
1SG.PRZ.IND	3SG.PRZ.IND	3PL.PRZ.IND	3SG/PL.SBJV
'audjo	'aude	'audjun	'audja(n)
'sɛntjo	'sɛnte	'sɛntjun	'sɛntja(n)
româna (veche şi dialectală)			
1SG.PRZ.IND	3SG.PRS.IND	3PL.PRZ.IND	3SG/PL.SBJV
au(*d*)*z*	*aude*	*aud* (nu ***au*(*d*)*z*)	*au*(*d*)*ză*
simț	*simte*	*simt* (nu ***simț*)	*simță*

[1] Elson (2017: 851, n.18) recunoaşte faptul că sunt iotacizate şi [n] şi [l] (> [r]) etimologice, dar fără să vorbească despre distribuția paradigmatică a alternantelor respective (de pildă 1SG.PRZ.IND *viiu saiiu*, 3SG.PRZ.IND *vine sare*, 3PL.PRZ.IND *vin sar*, 3SBJV *viie, saie*).

SCL, LXXI, 2020, nr. 1, Bucureşti, p. 24–34

BDD-A31113 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:33:39 UTC)

Şi velarele prezintă rezultate neaşteptate la prezent în privinţa iotacizării. Efectele fonologic regulate sunt [ʦ], [ʤ], de pildă SOCIUM > *soţ*; *'fakja > *faţă*; ABSUNGIAM > *osânză*. La verb însă pare că consoanele [k] şi [ɡ] se păstrează neiotacizate (2):

(2)

latina			
1SG.PRZ.IND	3SG.PRZ.IND	3PL.PRZ.IND	3SG/PL.SBJV
FACIO	FACIT	FACIUNT	FACIA(N)T
FUGIO	FUGIT	FUGIUNT	FUGIA(N)T
formele „proto-romanice”			
1SG.PRZ.IND	3SG.PRZ.IND	3PL.PRZ.IND	3SG/PL.SBJV
'fakjo	'fake	'fakjun	'faka(n)
'fuɡjo	'fuɡe	'fuɡjun	'fuɡja(n)
româna (veche şi dialectală)			
1SG.PRZ.IND	3SG.PRZ.IND	3PL.PRZ.IND	3SG/PL.SBJV
fac (nu ***faţ*)	*face*	*fac* (nu ***faţ*)	*facă* (nu ***faţă*)
fug (nu ***fu*(*d*)*z*)	*fuge*	*fug* (nu ***fu*(*d*)*z*)	*fugă* (nu ***fu*(*d*)*ză*)

Elson interpretează aceste „abateri” morfologice ca pe un efect al contactului cu sistemul morfologic mediobulgar, unde alternanţa dintre dentala iotacizată şi cea neiotacizată se limitează la persoana întâi singular a prezentului, în timp ce nu există alternanţa [ʦ]~[ʧ] şi [ʤ]~[ʤ], ci numai [k]~[ʧ] şi [ɡ]~[ʤ. Astfel în română s-ar fi...

> ...reorganized the *pattern of allomorphic variation* attested in the present system of verbs with radical-final dental, which, in Bulgarian, opposed the first person singular to the other forms, and velar, which opposed the first person singular and third person plural to the remaining forms [...] In other words, it adopted an organizational, or systemic, attribute of Bulgarian conjugation. [...] We may therefore see, in support of Bulgarian influence in the Romanian present system, a general tendency for the importation of Bulgarian organization into Romanian verbal morphology [...] (Elson 2017: 889 *sq*.)

Modelul „mediobulgar” al celor două clase de alternanţă românească, la care Elson face apel (2017: 879), este acela din (3) (exemple ale presupuselor efecte mediobulgare sunt date în (4)):

(3)

mediobulgara			
1s	*viž*^{d}*-a* (< **vid-y-ǫ* < **vid-i-ǫ*) 'văd'	*reka* 'zic'
2s	*vidiš*	*rečeš*
3s	*vidi*	*reče*
1p	*vidim*	*rečem*
2p	*vidite*	*rečete*
3p	*videt*	*rekat*

(4)

	română veche	
	vă(*d*)*zu*	*fa*[k]*u*
	vezi	*fa*[ʧ]*i*
	veade	*fa*[ʧ]*e*
	vedem	*fa*[ʧ]*em*
	vedeţi	*fa*[ʧ]*eţi*
	vădu	*fa*[k]*u*

BDD-A31113 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:33:39 UTC)

Exemplele tradițional recunoscute ale influenței slave asupra morfologiei flexionare româneşti au un caracter „concret” şi „morfemic”, în sensul că este vorba de prefixe, afixe, desinențe sau radicali lexicali fonologic concrete, adică de semne „saussuriene” sau de alternanțe asociate anumitor opoziții gramaticale. Printre cazurile cercetate de lingviști (cf. Rosetti 1986: 278–82; Petrucci 1999: 90–135), se degajează, de exemplu, desinența de vocativ a substantivelor (în general feminine) în *-ă*: *fată ~ fato* (cf. şi imperativul ro. v. *vină* > *vino*), desinențele meglenoromâne 1SG -um, 2SG -iʃ ('aflum, 'afliʃ, exemplu clasic citat de Weinreich 1968, după Capidan 1925, şi „indisputably Slavonic” după părerea lui Elson 2017:886, dar pus în discuție de Friedman 2009), sau expresia diferențelor aspectuale în istroromână prin crearea unui sistem flexionar cu elemente morfologice şi lexicale slave (v. Puşcariu 1926; Kovačec 1971; Maiden 2016: 111). Comportamentul neaşteptat al alternantelor iotacizate ar fi, după cum scrie lingvistul american, de tip „realizational”, adică:

> When innovation in morphological systems is realizational [...] there are no new forms, but only changes in the phonemic composition of existing ones. We therefore, perhaps understandably, find a strong tendency among linguists to interpret such compositional changes as the result of non-phonetic innovation in the form of analogy, i.e., as the result of system-internal innovation with no regard to the defensibility of its invocation (i.e., whether there was an existing pattern which might have served as the basis for the changes in phonemic composition). It is in such situations that we must give serious consideration to contact [...] (Elson 2017:888)

După cum am sugerat mai sus, ideea introducerii într-o limbă din alta a unei scheme de alternanță abstracte este de mare interes teoretic. Dar există dovezi plauzibile? Ca să se arate în mod convingător că un anumit fenomen morfologic (M), prezent într-o limbă (R), se datorează neapărat contactului acesteia cu o altă limbă (B), trebuie îndeplinite următoarele condiții:

i. Este necesar ca M să fie tipologic rar (altfel, nu se poate exclude ipoteza unei asemănări întâmplătoare între R şi B)
ii. Este necesar ca M să existe în limba B ca fenomen „indigen”
iii. Este necesar ca M să fie identic (sau cel puțin foarte similar) atât în R cât şi în B
iv. Este necesar ca M să nu existe în alte varietăți ale limbii R (sau ale familiei lingvistice din care face parte limba R) care nu au fost în contact cu limba B

Fenomenele studiate de Elson îndeplinesc condiția (i) în ceea ce priveşte distribuția efectelor iotacizării, şi eventual şi în privința tipului *facu - face* în loc de ***fațu - face*, întrucât pe de o parte este rar ca un efect regulat al unei schimbări fonologice să lipsească numai în anumite condiții morfologice, când pe de altă parte lipsa alternanțelor de acest tip este normală în gramatica bulgară (condiția ii). Însă comportamentul limbii române rămâne problematic în privința condițiilor (ii)

BDD-A31113 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:33:39 UTC)

şi (iii). Cele două tipuri de alternanţe privesc atât subjonctivul (şi eventual gerunziul) cât şi prezentul indicativ, de pildă 1SG.PRZ.IND *facu* 3SG.PRZ.IND *face* 3PL.PRZ.IND *fac* 3SBJV *facă* GER *făcând*. Însă mediobulgara nu avea nici subjonctiv şi nici gerunziu. Ar fi fost de aşteptat tocmai ca varianta [k] să *nu* fie introdusă la subjonctiv şi la gerunziu în română. Răspunsul lui Elson este, pe scurt, că influenţa „mediobulgară” ar fi intrat în română prin prezentul indicativ, efectul astfel produs extinzându-se pe urmă la alte categorii gramaticale în funcţie de nişte principii de organizare paradigmatică internă specifice limbii române, sau datorită faptului că asemenea distribuţii paradigmatice nu erau „contrazise” de limba bulgară. Teoria savantului nu este total imposibilă, dar este de netăgăduit că ar fi mult mai plauzibilă dacă pretinsul împrumut ar fi produs exact distribuţia pe care o avea deja în mediobulgară. În orice caz, o problema fundamentală o prezintă condiţia (iv), care nu este îndeplinită deloc. Elson presupune că fenomenele de organizare abstractă paradigmatică pe care le descrie nu se regăsesc în alte variante ale limbilor romanice „estice”, astfel încât acestea se pot atribui în mod plauzibil influenţei limbii mediobulgare, în al cărei sistem morfologic ar exista distribuţii paradigmatice asemănătoare. Realitatea este cu totul diferită: distribuţia alternantelor iotacizate la verbul românesc nu numai că nu este specifică limbii române, ci este caracteristică aproape tuturor limbilor romanice.

După părerea lui Mark Elson, limba română ar descinde dintr-o ramură numită ‘Proto-East-Romance’ a limbilor romanice, aceasta fiind „the form of Romance recoverable through comparative reconstruction limited to Italian and Romanian” (Elson 2017: 846, n5). Însă dacă ne propunem să facem „comparative reconstruction” avem datoria de a lua în consideraţie întreaga gamă a limbilor care aparţin grupului lingvistic respectiv şi a datelor de care dispunem. Este de-a dreptul ilegitim să ne limităm la un singur eşantion al vastei game a limbilor romanice „estice” şi, în acest caz, la „limba italiană”. Italiana este doar una dintre sutele de varietăţi lingvistice italoromanice şi privilegiind-o în analiza noastră creăm riscul să interpretăm ceva specific acestei limbi (sau mai degrabă graiului florentin care este baza limbii italiene) ca pe o caracteristică generală a aşa-ziselor limbi romanice „estice”. Tocmai aceasta este eroarea comisă de Elson, care ia limba italiană ca pe un fel de „control” reprezentativ al evoluţiei la care, după părerea lui, ar trebui să ne aşteptăm în toate limbile romanice estice, printre care şi româna dacă aceasta n-ar fi fost expusă influenţei mediobulgare:

> I will bring Italian [...] to bear as a point of reference in my consideration of the Romanian data for two reasons: 1. Italian was not vulnerable, other than lexically, to Slavic or other outside influence, and thus, to that extent at least, more likely to attest reflexes of palatalization where they are expected subject only to system-internal innovation, and 2. Italian reflexes of yotation were consistently different in realization from those of softening, but Romanian reflexes were not. Italian therefore has clarificational potential with regard to Romanian, thus justifying its inclusion in treatments which [...] focus on Romanian. (Elson 2017: 849)

BDD-A31113 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:33:39 UTC)

> In view of the recognized and indisputable influence within the Balkan Sprachbund of Bulgarian on Romanian [...], we may therefore reasonably see the Romanian distribution of reflexes of *y in the present indicative as yet another result of this influence, i.e., we may assume that the Bulgarian present indicative distribution of paradigmatic *y vis-à-vis radical-final dental versus velar was imported into Romanian preceding or during the Romance yotation [...] yielding the distribution of reflexes of yotation we find in the contemporary language, and thus explaining the Romanian distribution and its deviation from the expected distribution, attested in Italian. (Elson 2017: 869).

Din acest punct de vedere, situația „normală", previzibilă pentru o limbă romanică «estică» în privința alternanțelor iotacizate, ar fi cea din italiană, unde alternantele iotacizate (atât ale dentalelor cât şi ale oricărei alte consoane) apar nu numai la persoana întâi singular şi la subjonctiv, *ci şi la persoana a treia plural de prezent indicativ* (5):

(5)

1SG.PRZ.IND	3SG.PRZ.IND	3PL.PRZ.IND	3SG/PL.SBJV	
piaccio	*piace*	*piacciono*	*piaccia*(*no*)	
veggio	*vede*	*veggiono*	*veggia*(*no*)	it.v.
vegno	*viene*	*vegnono*	*vegna*(*no*)	it.v.

Pentru Elson (2017: 864u.), această distribuție paradigmatică ar fi un efect al unei analogiei proporționale explicabile prin faptul că în verbele italieneşti din conjugările a doua şi a patra, forma de 3PL.PRZ.IND pare să cuprindă forma de 1SG.PRZ.IND (6):

(6)

1SG.PRZ	3PL.PRZ		1SG.PRZ	3PL.PRZ	
CREDO	CREDUNT	>	***credo***	***credo****no*	
MITTO	MITTUNT	>	***metto***	***metto****no*	
UENIO	UENIUNT	>	***vegno***	***vegno****no*	it.v.

Astfel, şi verbele de conjugarea a doua, cu -ENT la persoana a treia plural, s-ar fi modificat după modelul verbelor de conjugarea a treia şi a patra (Elson 2017: 865n36), producându-se formele din limba italiană (7):

(7)

1SG.PRZ	3SG.PRZ	3PL.PRZ		1SG.PRZ	3SG.PRZ	3PL.PRZ
UIDEO	UIDET	UIDENT	>	***veggio***	*vede*	? = ***veggio****no*
TACEO	TACET	TACENT	>	***taccio***	*tace*	? = ***taccio****no*
PLACEO	PLACET	PLACENT	>	***piaccio***	*piace*	? = ***piaccio****no*
UALEO	UALET	UALENT	>	***vaglio***	*vale*	? = ***vaglio****no*

Interpretarea lui Elson este imposibilă din punct de vedere istoric-comparativ, deoarece exact aceeaşi distribuție a alternantelor iotacizate la 3PL.PRZ.IND o găsim

BDD-A31113 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:33:39 UTC)

şi în dialectele din zona Roma – Ancona (Lazio, Umbria, Marche), însă în aceste varietăţi persoana a treia plural tocmai nu cuprinde şi n-a cuprins niciodată o formă identică cu cea de persoana întâi singular (cf. Merlo 1909; Loporcaro şi Paciaroni 2016: 236). În primul rând, desinenţa de 3PL.PRZ.IND este -u, şi de aceea diferită de cea de 1SG.PRZ.IND -o. În al doilea rând desinenţa -u a condiţionat închiderea/ diftongarea metafonică a vocalei din radical la 3pl.prz.ind. Următoarele exemple de 1SG şi de 3PL vin din hărţile *AIS* 1661, 1695, 1696, 1699 pentru Norcia (Umbria) şi Rieti (Lazio), şi din descrierea lui Fanti (1939) a dialectului din Ascrea (Lazio). Norcia: 1SG 'vɛŋgo „vin”, 'vjɛŋgu; 1SG 'vɔjjo „vreau”, 3PL 'vwojju; 1SG 'satʧo „ştiu”, 3PL 'satʧu; 1SG 'vejjo „văd”', 3PL 'vijju; 1SG 'beo „beau”, 3PL 'biu; 1SG 'kɔjjo „culeg”, 3PL 'kwojju; Rieti 1SG 'bɛŋgo „vin”, 3PL 'beŋgu; 1SG 'bɔʎo „vreau, 3PL 'boʎu; 1SG 'pɔttsə „pot”, 3PL 'pottsu; 1SG 'mɔro „mor”, 3PL 'moru; 1SG 'edo „văd”, 3PL 'idu; Ascrea: 1SG 'wɛŋgo „vin” 3PL 'weŋgu; 1SG 'tɛŋgo „ţin”; 1SG 'pɔttso „pot”, 3PL 'pottsu; 1SG 'wɔʎo „vreau”, 3PL 'oʎʎu.

Dincolo de acest detaliu (prezenţa iotacizării la persoana a treia plural nu se poate explica după cum crede Elson), există o problemă mult mai fundamentală. Neiotacizarea consoanelor la persoana a treia plural înainte de -UNT, ca şi de -ENT, nu este specifică românei, ci este evoluţia normală în aproape toate limbile romanice. Dat fiind că româna se comportă ca orice altă limbă romanică în această privinţă, ideea unei influenţe slave asupra ei este netemeinică, sau cel puţin imposibil de dovedit. În afară de o fâşie de teritoriu din Italia centrală (care cuprinde şi Toscana şi de aceea pe limba italiană), varianta iotacizată nu apare la persoana a treia de prezent indicativ, indiferent dacă urmau -ENT sau -UNT istoric. Următoarele exemple arată că dialectele din Italia meridională (după h. *AIS* 1691, 1693, 1694; Vignoli 1911; 1920; 1925) se comportă exact ca româna veche, varianta iotacizată limitându-se la 1SG.PRZ. Amaseno, Lazio 1SG 'pjaʧə „plac” 3PL 'pjakənə; Veroli, Lazio 1SG 'pjaʧo „plac” 3PL 'pjaʧən/'pjakunə; Castro dei Volsci, Lazio 1SG 'pjaʧə „plac” 3PL 'pjakunə/'pjaʧənə; Scanno, Abruzzo 1SG 'vjeŋgə „vin”, 3PL 'vje:nənə; Trevico, Campania 1SG vɛŋk „vin” 3PL 'vjennə; 1SG vɛχ „văd” 3PL 'virənə; Vernole, Puglia 1SG 'ɛɲu „vin” 3PL 'ɛ:nune; 1SG 'ɔʎu „vreau” 3PL 'ɔ:lune; 1SG 'satʧu „ştiu”3PL 'sapune; 1SG 'fattsu „fac”3PL 'fakune; Ruvo, Puglia 1SG 'vwɔɟɟə „vreau” 3PL 'vwɔlənə; 1SG 'satʧə „ştiu” 3PL 'sapənə; Carovigno, Puglia 1SG 'satʧu „ştiu” 3PL 'sapunu; 1SG 'fattsu „fac” 3PL 'fakunu; Serracapriola, Puglia 1SG 'vajə „văd” 3PL 'vɛdənə; Avetrana, Puglia 1SG 'ɛʃu „văd” 3PL 'ɛtinu; S.Chirico Raparo, Basilicata 1SG 'vɛŋgu „vin” 3PL 'vjɛ:ninu; Acri, Calabria 1SG 'viju „văd” 3PL 'viðuði; Catenanuova, Sicilia 1SG 'vwoɟɟu „vreau” 3PL 'vwolinu; 1SG 'viju „văd” 3PL 'viðinu; Mistretta, Sicilia 1SG vi'eɲu „vin” 3PL vi'e:nu.

BDD-A31113 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:33:39 UTC)

Altă obiecție fundamentală la teoria lui Elson privește tipul 1SG.PRZ.IND *fac* 3SG.PRZ.IND *face* 3PL.PRZ.IND *fac* 3SBJV *facă*. De fapt acesta se explică în mod plauzibil ca un efect al unei dezvoltări interne nu atât a românei cât şi a limbilor romanice în general, şi total independente de oricare influență „mediobulgară". Elson nu recunoaşte niciodată în studiul din 2017 că tipul de alternanță dat în (8), cu toate că este *similar* sistemului bulgar, este de-a dreptul *identic* – atât în privința conținutului fonologic cât şi a distribuției paradigmatice – unei scheme morfologice indigene cauzate de palatalizarea velarelor protoromanice înainte de vocalele anterioare. Este o evoluție tipic romanică (9), şi afirmarea lui Elson (2017: 868) potrivit căreia tipul *fac face fac facă* nu ar avea „motivation internal to Romanian as a function of the structural details of its conjugation" este pur şi simplu falsă, deoarece verbul *a face* (sau *a fugi*) seamănă exact cu verbul *a zice* (sau *a merge*), în privința formelor de persoana a treia la prezent:

(8)

1SG.PRZ.IND	3SG.PRZ.IND	3PL.PRZ.IND	3SG/PL.SBJV
fa[k]	*fa*[ʧ]*e*	*fa*[k]	*fa*[k]*ă*
fu[g]	*fu*[ʤ]*e*	*fu*[g]	*fu*[g]*ă*

(9)

latina				română			
1SG.PRZ	3SG.PRZ	3PL.PRZ	3SBJV	1SG.PRZ	3SG.PRZ	3PL.PRZ	3SBJV
DICO	DICIT	DICUNT	DICA(N)T	*zi*[k]	*zi*[ʧ]*e*	*zi*[k]	*zi*[k]*ă*
MERGO	MERGIT	MERGUNT	MERGA(N)T	*mer*[g]	*mer*[ʤ]*e*	*mer*[g]	*mear*[g]*ă*

Având în vedere observațiile pe care le-am făcut mai sus, este de aşteptat ca efectul iotacizării să lipsească în română din persoana a treia plural din verbele cu radical velar (de unde *ei fac*). De aceea, ambele serii (tipul reprezentat de *a face* şi cel reprezentat de *a zice*) au în comun alternanțele indigene 3SG [ʧ] ~ 3PL [k] şi 3SG [ʤ] ~ 3PL [g] şi numai aceste două serii de verbe au o asemenea alternanță între 3SG şi 3PL (10):

(10)

latina				română			
1SG.PRZ	3SG.PRZ	3PL.PRZ	3SBJV	1SG.PRZ	3SG.PRZ	3PL.PRZ	3SBJV
DICO	DICIT	DICUNT	DICA(N)T	*zi*[k]	*zi*[ʧ]*e*	*zi*[k]	*zi*[k]*ă*
MERGO	MERGIT	MERGUNT	MERGA(N)T	*mer*[g]	*mer*[ʤ]*e*	*mer*[g]	*mear*[g]*ă*
FACIO	FACIT	FACIUNT	FACIA(N)T	(*fa*[k])	*fa*[ʧ]*e*	*fa*[k]	(*fa*[k]*ă*)
FUGIO	FUGIT	FUGIUNT	FUGIA(N)T	(*fu*[g])	*fu*[ʤ]*e*	*fu*[g]	(*fu*[g]*ă*)

Rămâne de explicat de ce nu avem în română niciodată ***faț ~ face* şi ***ziț ~ zice*, ci mereu *fac ~ face* şi *zic ~ zice*. Oare nu am putea să facem apel unei influențe bulgare cel puțin asupra *direcției schimbării*, având în vedere faptul că

BDD-A31113 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:33:39 UTC)

consoana velară pare să înlocuiască mereu pe cea africată aşteptată, şi niciodată invers? Oricum am vrea să explicăm direcția schimbării, trebuie observat că în alte limbi romanice, în caz de interacțiune analogică între cele două tipuri de alternanță, prevalează întotdeauna şi fără excepție varianta velară: sp. *hago ~ haga* vs pg. *faço ~ faça*, it. *fuggo ~ fuggono ~ fugga* pentru formele mai vechi *fuggio ~ fuggiono ~ fuggia*. Înlocuirea africatei cu velara este o evoluție *tipic romanică*, nu ceva specific limbii române şi eventual născut în contact cu limba mediobulgară.

În pofida tuturor problemelor legate de „ipoteza bulgară”, pe care le-am prezentat mai devreme, totuşi am putea să ne întrebăm dacă aceasta nu poate fi o explicație plauzibilă a fenomenelor pe care le studiem, având în vedere faptul că Elson (1994; 1999) zăreşte „a general tendency for the importation of Bulgarian organization into Romanian verbal morphology” (Elson 2017: 890). Influența mediobulgară ar fi fost, ca să spunem aşa, „în aer”, şi dacă există alte exemple asemănătoare, explicația dată în cazul de față capătă mai multă încredere. Însă celelalte exemple aduse de Mark Elson sunt puțin convingătoare, cel puțin în ceea ce priveşte posibilele influențe organizatorice cu adevărat abstracte. El observă, de exemplu, că româna păstrează o formă morfologică distinctivă de subjonctiv numai la persoana a treia, pe când toate celelalte forme au fost înlocuite de cele ale prezentului indicativ (11)[2]:

(11)

latina						
IND	CANTO	CANTAS	CANTAT	CANTAMUS	CANTATIS	CANTANT
SBJV	CANTEM	CANTES	CANTET	CANTEMUS	CANTETIS	CANTENT
IND	DICO	DICIS	DICIT	DICIMUS	DICITIS	DICUNT
SBJV	DICAM	DICAS	DICAT	DICAMUS	DICATIS	DICANT

româna						
IND			*cântă*			*cântă*
	cânt	*cânți*		*cântăm*	*cântați*	
SBJV			*cânte*			*cânte*
IND			*zice*			*zic*
	zic	*zici*		*zicem*	*ziceți*	
SBJV			*zică*			*zică*

Lingvistul american încearcă să explice această restricție paradigmatică a românei făcând apel la o presupusă asemănare între subjonctivul românesc, pe de o parte, şi imperativul bulgar din conjugarea întâi, pe de alta (Elson 1999: 147):

[2] Fac excepție verbele *a fi* şi, în limba veche, *a avea.*

BDD-A31113 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:33:39 UTC)

> The characteristics of the imperative [din conjugarea întâi bulgară] – a single form unmarked morphologically for person/number, and canonically identical to forms of the present but opposed to them by a realization of the nonterminal suffix characteristic of the present of another conjugation – are exactly those characteristics of the Romanian subjunctive with respect to the indicative. Thus the relationship of *veda* [verb din conjugarea a doua] to its imperative in Bulgarian is identical to that of all verbs to their subjunctive in Romanian [...]. When, to these formal identities, we add that, in each language, one of the paradigms in question (i.e., the present) is indicative, and the other (i.e., the subjunctive in Romanian and the imperative in Bulgarian) is modal, and that, in each language, the indicative and modal paradigms are not only desinentially identical to each other, comprising a nonerminal, vocalic suffix which may be followed by a terminal consonantal one, but that the present and imperative in each are opposed to past paradigms in lacking an overt marker of tense, which the past paradigms possess, the possibility of innovation internal to Romanian as an explanation for the loss of the personal forms in its subjunctive ceases to be a serious alternative. There can be little doubt that we are justified in claiming that Romanian calqued the formal pattern of relationship between the present indicative and the imperative of first conjugation verbs in Bulgarian by adopting the single characteristic which distinguished it from Bulgarian in this regard, i.e., a reduced modal paradigm comprising only a third person form. It did this by abandoning personal forms of the plural subjunctive.

Din păcate, acesta este un exemplu clasic de *petitio principii*. Autorul presupune o explicație slavă, motiv ca să scormonească în mediobulgară până a găsi ceva care seamănă cu fenomenul românesc pe care dorește să-l explice. Numai că fenomenul distinctiv pe care îl descoperă aproape nu seamănă de loc cu ce cunoaştem în română, fiind vorba în limba bulgară de un imperativ de persoana a două, categorie care există şi în limba română şi care este tocmai sistematic diferită în această din urmă limbă de persoana a treia a subjonctivului. În plus, este vorba nu de un fenomen general al imperativului bulgar, ci de o caracteristică numai a uneia dintre cele trei conjugări din acea limbă. Nu există nici cea mai mică justificație ca să acceptăm o explicație care se poate considera de-a dreptul născocită şi care unește imperativul bulgăresc cu subjonctivul românesc prin proprietatea comună, dar lăsată fără definiția necesară, a „modalității". Mai mult, există oricum în multe limbi romanice (după cum recunoaşte însuşi Elson 1999: 144) o tendință generală spre înlocuirea formelor de subjonctiv prezent cu altele de indicativ prezent. Această se observă în mod sistematic în multe dialecte italoromanice şi în alte varietăți romanice la *persoanele întâi şi a doua plural* (vezi şi Maiden 2010: 133–35; 2012: 33–35, 45–47 pentru o descriere amănunțită). La persoana a doua singular, generalizarea istorică a desinenței *-i* la toate verbele tinde să neutralizeze distincțiile flexionare de modalitate la prezent. Aceste două tendințe, total independente de eventuale influențe slave, permit să se explice în

BDD-A31113 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:33:39 UTC)

mare măsură situația din verbul românesc fără recurs la o pretinsă influență slavă. Dacă tot ținem să facem apel la o influență slavă în legătură cu pierderea formelor de subjonctiv din persoanele întâi și a doua, am putea să ne gândim mai degrabă la dificultățile pe care le-ar fi întâlnit slavii care învățau româna ca să stăpânească o categorie morfologică nefamiliară și deja din multe puncte de vedere identică cu indicativul, dificultăți care ar fi favorizat învățarea numai a formei cele mai distinctive și des întâlnite, adică a persoanei a treia. Dar un asemenea rezultat al contactului lingvistic este cu totul altceva decât transferul din bulgară al unei scheme paradigmatice abstracte, „organizatorice”.

În concluzie, perspectiva istoric-comparativă care a fost adoptată în acest studiu arată în mod clar că ideea împrumutului prin contact al unor scheme paradigmatice abstracte, oricât de interesantă ar putea să fie din punct de vedere teoretic, nu corespunde la realitatea istorică a limbii române. Dovezi convingătoare ale unei influențe slave asupra românei pe planul morfologiei „abstracte” nu au fost găsite și, până se vor găsi, va trebui să recunoaștem că singurele influențe slave neîndoielnice care s-au produs asupra morfologiei românești sunt cele „concrete” și „funcționale” pe care le știm.

BIBLIOGRAFIE

AIS: Jaberg, Karl și Jud, Jakob, 1928–1940, *Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz*, Zofingen, Ringier.

Capidan, Theodor, 1925, *Meglenoromânii. I: Istoria și graiul lor*, București, Cultura națională.

Elson, Mark, 1994, „Slavic influence on the organization of Romanian conjugation”, *Indiana Slavic Studies*, 7, p. 27–35.

Elson, Mark, 1999, „Slavic influence in the evolution of the Romanian subjunctive”, *Zeitschrift für Balkanologie*, 35, p. 139–52.

Elson, Mark, 2017, „On the history of radical-final palatalization in Romanian conjugation: the interaction of phonetic phenomena with non-phonetic”, *Zeitschrift für romanische Philologie*, 133, p. 844–92.

Fanti, Renata, 1939, „Note fonetiche e morfologiche sul dialetto di Ascrea”, *L'Italia dialettale*, 15, p. 101–33.

Friedman, Victor, 2009, „The diffusion of Macedonian inflections into Megleno-Romanian: a reconsideration of the evidence', în S. Franks, V. Chidambaram, B. Joseph (ed.), *A Linguist's Linguist. Studies in South Slavic Linguistics in Honor of E. Wayles Browne,* Bloomington, Slavica, p. 223–233.

Kovačec, August, 1971, *Descrierea istroromânei actuale,* București, Editura Academiei RSR.

Loporcaro, Michele, Paciaroni, Tania, 2016, „The dialects of central Italy, în A. Ledgeway, M. Maiden (ed.), *The Oxford Guide to the Romance Languages*, Oxford, Oxford University Press, p. 228–245.

Maiden, Martin, 2010, „Riflessioni comparative e storiche sulla sorte del congiuntivo presente nelle varietà italoromanze”, în G. Ruffino, M. D'Agostino. (ed.), *Storia della lingua italiana e dialettologia*, Palermo, Centro di studi filologici e linguistici siciliani, p. 129–149.

Maiden, Martin, 2012, „A paradox? The morphological history of the Romance present subjunctive”, în S. Gaglia, M.-O. Hinzelin (ed.), *Inflection and Word Formation in Romance Languages,* Amsterdam, Benjamins, p. 27–54.

BDD-A31113 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:33:39 UTC)

Maiden, Martin, 2016, „Romanian, Istro-Romanian, Aromanian, Megleno-Romanian", în A. Ledgeway, M. Maiden (ed.), *The Oxford Guide to the Romance Languages*, Oxford, Oxford University Press, p. 91–125.
Maiden, Martin, 2018, *The Romance Verb. Morphomic Structure in Diachrony*, Oxford, Oxford University Press.
Merlo, Clemente 1909, „Gli italiani *amano*, *dicono* e gli odierni dialetti umbro-romaneschi", *Studii romanzi*, 6, p. 69–83.
Mihăescu, Haralambie, 1960, *Limba latină în provinciile dunărene ale imperiului roman*, Bucureşti, Editura Academiei RPR.
Petrucci, Peter, 1999, *Slavic Features in the History of Romanian,* München, Lincom.
Puşcariu, Sextil, 1926, *Studii istroromâne*, Bucureşti, Cultura naţională.
Rosetti, Alexandru, 1986, *Istoria limbii române*, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică.
Vignoli, Carlo, 1911, „Il vernacolo di Castro dei Volsci", *Studj romanzi*, 7, p. 116–296.
Vignoli, Carlo, 1920, *Vernacolo e canti di Amaseno*, Roma, Società filologica romana.
Vignoli, Carlo, 1925, *I1 vernacolo di Veroli in provincia di Roma,* Roma, Società Filologica Romana.
Weinreich. Uriel, 1968, *Languages in Contact*, Haga, Mouton.

HOW 'SLAVONIC' IS THE INFLEXIONAL MORPHOLOGY OF ROMANIAN?

Abstract

In a recent article (Elson 2017), it is claimed that the abstract distributional patterns of certain morphological alternations in the root of the Romanian verb and, especially, the distributiòn of alternations reflecting the effects of historical palatalization, are due to Slavonic linguistic influence. This influence allegedly explains, for example, why in Romanian, despite AUDIO > ORo. *auz* we nonetheless have third person plural AUDIUNT > *aud* and not ***auz*. Borrowing of an abstract morphological pattern is highly unusual in historical morphological theory and therefore merits special attention. However, from a properly comparative perspective, which takes into account the morphological development of other Romance varieties which have certainly never been exposed to Slavonic influence, it rapidly becomes clear that putatively Slav influence in the relevant cases is not only undemonstrable but frankly implausible.

BDD-A31113 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:33:39 UTC)